

BLOEM VAN WIJSHEID

BLOEM VAN WIJSHEID

**De laatste dagen uit het leven van
Susanna van Baerle (1622-1674)**

Joana de Wit

*'... De schoonheid, jeugd en deugd verzamelen hier te gader
Maar 't rijp verstand verbeeldt het oordeel van haar Vader'*
J. van Vondel, over Susanna van Baerle (1652)

© 2023 Joana de Wit

ISBN: 9789464659177

Omslagillustratie uit Brandt, Familie - FamilieWiki

Vermeend portret van Susanna van Baerle, toegeschreven aan Gerard
Pietersz. van Zijl; vindplaats onbekend

www.bravenewbooks.nl/joanadewit

Hoofdstuk 1

Met een stapel vieze borden liep Susanna van Baerle naar de bijkeuken en deponeerde alles op een vrij plekje van het lange dressoir.

Ze keek rond en zuchtte. De vloer was smerig en overal stonden vuile pannen, kommen en schalen. Een vaste hulp had ze niet. Vaak kwam Elsje langs om haar te helpen in ruil voor een paar duiten. Dit buurmeisje waste, poetste, schrobde en schuurde, maar omdat ze de mazelen had, kon ze voorlopig niet komen. Nu moest ze dus alles in haar eentje doen. Toch was ze blij dat het etentje, waar ze zoveel werk van had gemaakt, goed was gelukt.

Ze ging in de ochtend al vroeg naar de markt, op zoek naar iets anders dan de gewone mengelmoes, die ze dagelijks op tafel zette. Ze kocht een mooie savooiekool, die ze in kleine stukjes sneed, met wat zout, peper en gember kruidde en daarna in lamsvet liet garen. Ze had ook stukjes gestoofde vis geserveerd en een schaal gevuld met gehakt en boontjes gemengd met rozijnen en stroop. Op de eettafel legde ze een schoon damast tafellaken en, in plaats van de gebruikelijke tinnen borden, haalde ze het porseleinen servies uit de schapraai in de binnenkamer en legde op elk bord een wit servet. Ook de messen en lepels haalde ze uit de schuifschapraai. Naast de tinnen schenkan met bier en de dagelijkse kroezen, had ze ook een kruik wijn op tafel gezet, samen met de mooi gegraveerde glazen roemer, die ooit van haar vader was geweest. Ze was geenszins een keukenprinses en ze blonk ook niet uit in de andere huiselijke taken, maar deze keer had ze echt haar best gedaan. Ook in het maken van rommel, zuchtte ze nogmaals, terwijl ze terugkeerde naar de keuken, waar haar man nog steeds in gesprek was met hun drie zonen. De meisjes zaten op de grond te spelen. Ze ging weer zitten, nam nog een slokje wijn uit de roemer en schoof het glas terug richting de mannen. In de stem van Gerard, die tegenover haar zat, bespeurde ze vaderlijke trots, nu dat hun oudste zoon zijn proponentsexamen had afgelegd.

‘Ik vind het jammer dat ik er niet bij kon zijn omdat ik tentamen had,’ zei Johannes, ‘maar waarom lees je jouw toespraak nu niet voor? Voor ons, die er niet bij waren?’

‘Kom nou... nee toch,’ stribbelde Caspar tegen.

‘Waarom niet?’ drong haar jongste zoon aan. ‘Moeder, zou u het ook niet willen horen?’

Ze had de oratie een paar dagen geleden al mogen lezen en, al kreeg ze het vermoeden dat Johannes zijn oudste broer alleen maar wilde plagen, ging ze toch met hem mee:

‘Heel graag zelfs.’

Caspar keek even rond alsof hij verwachtte dat iemand het idee zou afkeuren, maar iedereen aan tafel keek hem afwachtend aan.

‘Goed dan,’ zei hij en haalde een papier tevoorschijn uit zijn binnenzak. ‘Alle dankbetuigingen en andere plichtplegingen zal ik jullie besparen, ik lees de kern voor.’

Met een zachte, heldere stem begon hij voor te lezen.

‘Vanaf vandaag mag ik mezelf rekenen als horende bij een gemeenschap van broeders waar ik trots op kan zijn. Niet alleen vanwege onze bewogen geschiedenis, die we nooit mogen vergeten, maar ook omdat ik besef dat de strijd voor ons voortbestaan nog niet achter ons ligt.

Vierenzestig jaar geleden werden de vijf Artikelen van de Remonstrantie opgesteld en onze kweekschool bestaat nu veertig jaar. Twee pijlers uit onze geschiedenis. Jacobus Arminius is al vijfenzestig jaar dood en de oprichter van onze Remonstrantse Broederschap, Johannes Wtenbogaert, overleed dertig jaar geleden. Een jaar eerder stierf de man die mede-oprichter van de Broederschap was en stichter van ons Seminarium, Simon Episcopius. Dit zijn drie mannen die ik heel graag persoonlijk had willen ontmoeten, maar zo zijn er nog veel meer helden uit de historie van ons kort bestaan, die ik zou kunnen noemen, maar laat ik ze allemaal eren door hun streven te herdenken.

Vrijheid en verdraagzaamheid. Daar ging het in het begin om, daar gaat het nu om en daar moet het altijd om blijven gaan.

In 1619 heeft de Dordtse Synode onze broeders die vrijheid met geweld ontzegd, maar als het goede eenmaal zijn zaad heeft uitgestrooid, dan kan geen kwaad het meer verdelgen. De mond gesnoerd, verbannen, als ketters achtervolgd, opgesloten in kerkers, niets kon de broeders tegenhouden de strijd voor vrijheid en verdraagzaamheid voort te zetten. De heilige overtuiging dat hun doel rechtvaardig was in Gods ogen, zorgde voor een immense kracht die de groep voortdreef.

Toen de tegenstanders begonnen te beseffen dat uitroeien onmogelijk was, werd de Remonstrantse Broederschap stilzwijgend geduld. En dat is nu nog steeds zo. We worden gedoogd, maar we horen er niet bij en we worden geenszins overal geduld. Er zijn nog plaatsen

waar regelmatig tegen ons bestaan wordt geprotesteerd, waar onze broeders vermomd door de straten moeten lopen, want plakkatens beloven grote sommen geld aan wie een Remonstrantse predikant aangeeft bij het gerecht. En ook hier in Amsterdam mogen we alleen bijeenkomen in een schuilkerk.

Vrijheid en verdraagzaamheid. Het klinkt zo vanzelfsprekend, maar niets blijkt minder waar te zijn. Tegen wil en dank werden onze broeders door de Synode de kerk uitgezet en zagen zij zich genoodzaakt een eigen genootschap te stichten. Nog steeds geven we de voorkeur aan eenheid in de Kerk – een kerk waar de vrijheid van mening wordt erkend en waar verdraagzaamheid voor andersdenkenden mag bestaan – maar aangezien deze wens nog steeds niet te verwezenlijken is, moeten we aan ons eigen voortbestaan denken. De middelen die we hebben zijn schaars, daarom willen we groeien, meer gemeentes openen en meer leden werven. Vaak krijgen we honende opmerkingen over onze pogingen om te groeien, en wordt onze wens nieuwe gemeentes te stichten als dwaasheid beticht, omdat men meent dat wat wij zo belangrijk vinden, vrijheid en verdraagzaamheid, overal in de Gereformeerde Kerken te vinden is.

Maar schijn bedriegt, broeders. Mensen hoeven blijkbaar niet eens blind te zijn om niet te zien wat er om ons heen afspeelt. En daarom is ook dit vanaf nu mijn taak: als aandachtige beschouwer onze leden en aspiranten laten zien dat het tegendeel van wat er beweerd wordt, waar is. Er is geen wijziging te vinden in de verheven godsdienstige denkbepelden van de Gereformeerde Kerk. Tot op vandaag volgen ze de Heidelbergse catechismus en er is, sinds de Dordtse Synode, niets veranderd in hun geloofsbelijdenis. De officiële Kerk gaat er nog steeds van uit dat het noodzakelijk is om haar gemeente regels en wetten aan te bieden over wat ze wel en niet moeten geloven, en zien hun geloofsbelijdenis als een waarheid die aan de menigte opgelegd dient te worden, zodat iedereen houvast heeft in een duidelijk en eenduidig geloof. Geen vaste regels en wetten zou tot grote verdeeldheid leiden en voor twijfels zorgen over hun eigen overtuiging. Dat is hun bewering. Maar is het wel waar wat ze beweren? Zijn op deze manier werkelijk verdeeldheid en twijfels uitgebannen uit de Protestantse Kerken?

Verre van dien, mijn broeders!

En dat is reden temeer voor ons om aan heel Protestants Nederland te tonen dat een Kerkgemeenschap kan bestaan en bloeien in 'vrijheid

en verdraagzaamheid', zonder zich te moeten binden aan de regels van een confessie.

Met het hooghouden van onze leuze kan onze Broederschap een licht zijn in het leven van al de mensen die, net als wij, tegen alle soorten van gewetensdwang en geestverdooving zijn. Bent u een voorstander van echte Christelijke verdraagzaamheid en vrijheid? Dan bent u een Remonstrant. En vanaf vandaag ben ik hier om u te verwelkomen en de weg te wijzen in onze Broederschap.'

Terwijl haar zoon voorlas, kreeg ze even de neiging om op te staan en wat schalen van tafel weg te brengen, maar ze beschouwde dat als niet erg netjes en bleef zitten. Ze bekeek de gezichten van de drie mannen, die aandachtig zaten te luisteren naar het verhaal van Caspar.

Ze mocht zich best gezegend prijzen in haar huwelijk. Ze hadden een goed huis, haar man was een geliefde en gerespecteerde predikant hier in Amsterdam en zo nu en dan verdiende hij ook nog iets bij met zijn schrijfwerk. Zonder het bijzonder breed te hebben, stond er altijd genoeg eten op tafel en ze kwamen niets tekort. Ze kreeg vier zonen waarvan de tweede kort na de geboorte kwam te overlijden. Caspar was eenentwintig en klaar met zijn opleiding in hetzelfde beroep als zijn vader. Gerrie, net zeventien jaar oud, was ook bezig met de opleiding om predikant te worden. Johannes, bijna veertien nu, zat op de Latijnse school. Ze had het vermoeden dat hij iets anders wilde kiezen, wat ze helemaal niet erg zou vinden want drie predikanten in huis vond ze al een beetje teveel van het goede. Bijzonder blij was ze toen ze ook nog twee dochters kreeg, waarvan Cornelia acht jaar telde en Barbara bijna vijf. Caspar zou waarschijnlijk het huis verlaten als hij ergens benoemd werd. Ook Gerrie zou wel snel...

'Goh, dat heb je mooi gezegd, zeg.'

De stem van Johannes trok haar uit haar gemijmer.

'Ik hoor het nu voor de tweede keer, en opnieuw mijn complimenten, Caspie,' zei Gerrie.

'Ik heb veel gehad aan jouw adviezen, broer,' antwoordde Caspar bescheiden, 'en ook aan die van jullie, pa en ma.'

'De eer ligt helemaal bij jou, zoon,' zei Gerard.

Ze knikte instemmend en zei:

'Vanaf vandaag ben je proponent, Caspar, en we zijn trots op je.'

'Dank u, moeder. Ik hoop snel een plaatsing te krijgen.'

‘Natuurlijk begrijp ik dat je snel een benoeming wenst te krijgen, zoon,’ zei Gerard, ‘maar we moeten vooral hopen dat je een goede bestemming toegewezen krijgt. Zoals je zelf verwoordde, de meeste gemeentes hebben het financieel moeilijk en niet overal is het even rustig als hier in Amsterdam, en ook dat kan zomaar veranderen. Nu dat Willem III onze stadhouder is geworden, voelt de Gereformeerde Kerk zich weer meer gesteund en dat zou opnieuw voor problemen kunnen zorgen.’

Ze stond op.

‘U heeft er echt een feestje van gemaakt, moeder,’ zei Caspar. ‘Het was fantastisch, dank u wel.’

‘En het smaakte ook nog verrassend lekker,’ zei Johannes met een ondeugend lachje.

‘Niet zo brutaal tegen je moeder, jongen,’ zei Gerard, ‘maar inderdaad, het smaakte mij ook uitstekend. Je hebt overal aan gedacht, Sanneke, en er een feestelijk maal van gemaakt, nog wel met rinse wijn erbij.’

‘Ik ben blij dat jullie hebben genoten,’ zei ze en reikte naar een schaal op tafel, maar voordat ze die in haar handen had, zakte ze door haar benen en kwam op de grond terecht. Ze probeerde meteen weer op te staan, maar met een kreunend geluid, viel ze terug.

Gerard was al snel bij haar.

‘Wat is er gebeurd?’ vroeg hij en wilde haar omhoog helpen.

‘Ik weet het niet, ik kan niet meer op mijn voet steunen,’ klaagde ze.

Gerard tilde haar op, bracht haar naar hun slaapkamer en legde haar op bed. Hij begon haar schoenen en kousen uit te trekken.

‘O, dat doet zeer,’ riep ze toen Gerard haar rechtervoet vastpakte.

‘Je voet is helemaal dik en rood,’ zei hij. ‘Heb je je voet verstuikt?’

‘Niet dat ik weet. Tijdens het eten voelde ik niets. Het kwam heel plotseling en daarom zal het ook wel weer snel verdwijnen.’ Ze probeerde luchtig te klinken.

Gerard schudde zijn hoofd: ‘Het ziet er niet gezond uit, Sanneke. Ik vind dat de dokter er naar moet kijken.’

‘Dat hoeft helemaal niet, Gerard. Ik zal mijn voet op de een of andere manier geforceerd hebben, al kan ik het me niet meer herinneren. Volgens mij is de pijn al aan het minderen.’

‘Ik geloof er niets van,’ zei Gerard bedenkelijk.

‘Ik rust een half uurtje, dan zakt de pijn en kan ik weer opstaan,’ probeerde ze hem alsnog te overtuigen. ‘Ik moet de rommel in de keuken nog opruimen.’

‘Die rommel loopt heus niet weg. Blijf maar in bed, dan is jouw voet hopelijk morgen weer beter.’

Gerard liep naar het raam en begon de gordijnen dicht te schuiven.

‘Mogen de gordijnen niet open blijven?’ vroeg ze.

‘Is het niet beter als je probeer te slapen?’

‘Dat zal zo vroeg niet lukken. Hoe laat is het?’

‘Bijna vier uur, denk ik.’

Ze wilde iets overeind komen, maar het bewegen van haar rechtervoet op het bed bleek voldoende om de pijn aan te wakkeren.

‘Zal ik een extra kussen onder je hoofd plaatsen?’ vroeg Gerard.

Ze knikte en zei: ‘Ik ga kijken of ik toch wat kan slapen.’

‘Heel verstandig. Lig je zo goed?’

Ze knikte opnieuw. Gerard gaf haar een zoen en verliet de kamer.

Ze sloot haar ogen en probeerde de pijn te negeren. Ze kon zich niet herinneren ooit ziek in bed te hebben gelegen. Toen Gerard in het begin van hun huwelijk doodziek was geweest en toen haar twee oudste zonen in hun tienerjaren ook heel beroerd in bed lagen, had ze God gevraagd om ze te sparen en Hij had haar gebeden verhoord. Dit leek haar niet zo ernstig, maar toch mompelde ze zachtjes: ‘O, God, laat de pijn snel verdwijnen, alstublieft.’

Ze opende haar ogen. Onmogelijk om op dit vroege tijdstip in slaap te vallen en al helemaal niet met die pijnlijke voet. Ze moest dadelijk toch maar proberen op te staan want ze had nog veel...

De deur ging open en Caspar stak zijn hoofd door een kier naar binnen.

‘Kom verder, zoon. Ik slaap niet.’

‘Vader zei dat we u moesten laten rusten, maar ik wilde even weten hoe het met u gaat.’

‘Slapen lukt niet, al is de pijn nu wat minder, maar mijn voet is nog erg rood en dik. Kijk.’

Ze sloeg een deel van het laken opzij.

‘Jeetje, dat ziet er lelijk uit,’ zei haar zoon zichtbaar geschrokken. ‘Het lijkt wel jicht.’

‘Jicht? Hoe kan ik nou jicht hebben?’

‘Dat weet ik ook niet, moeder, maar het is wel verstandig om er een dokter bij te halen.’

‘Dat hoeft niet, Caspar. Morgenochtend zal het wel over zijn.’

‘Dat hoop ik met u mee, moeder.’

‘Is alles naar wens verlopen vandaag?’ vroeg ze.

‘Het is jammer dat dit moest gebeuren, maar verder verliep alles uitstekend en u heeft voor een heerlijke feestmaaltijd gezorgd. Trouwens Cornelia en Barbara zijn bezig met de keuken opruimen.’

‘Alleen?’ vroeg ze geschrokken.

‘Ik denk dat ze dat wel aankunnen. Wilt u strakjes nog wat eten? Vader stelde voor om de restjes van vanmiddag te gebruiken.’

‘Ik heb nu nog geen trek, misschien later.’

‘Ik hoop dat uw voet weer snel beter wordt, maar u hoeft zich geen zorgen te maken, moeder, als het nodig is, zullen we met z'n allen helpen.’

‘Dankjewel, Caspar, dat is erg lief.’

Haar zoon was amper de kamer uit of ze schoof haar benen van bed en ging overeind zitten. Ze voorzag de ramp die zich in de keuken ging voltrekken. Hoeveel zou er nog heel blijven van haar kostbaar servies? Voorzichtig zette ze haar voeten op de vloer, maar steunen op haar rechtervoet lukte niet. Met een hulpeloos gekreun liet ze zich terugvallen op bed. Ze had vier volwassen mannen in huis, maar haar kleine meisjes moesten de keuken opruimen. Geen moment denkt een man dat hij dat werk ook wel eens zou kunnen doen, mopperde ze binnensmonds. Ze hoefde zich nergens zorgen over te maken, beweerde haar oudste zoon, iedereen zou meehelpen. Maar met wat dan? Gaat er iemand koken, wassen, poetsen? Ze sloot haar ogen en bad zachtjes: ‘God, o God, aanvaard mijn gebed, bescherm mijn gezin en vergeef mij mijn zonden, maar vooral geef mij de zegen dat ik morgen weer aan een normale dag kan beginnen. Amen.’

Ze zag Gerard de gordijnen zachtjes openschuiven. De zon scheen.

‘Hoe laat is het?’ Haar stem klonk slaperig.

‘Zeven uur geweest.’

Normaal zou ze meteen opstaan, maar ze bleef liggen.

‘Je was de hele nacht onrustig en je kreunde regelmatig,’ zei Gerard bezorgd.

‘Ik heb een beetje pijn gehad. Heb ik je wakker gemaakt?’

‘Nee, maar ik heb voor de zekerheid Johannes langs de dokter laten gaan. Hij komt dan hopelijk vandaag nog naar jouw voet kijken.’

Ze sloeg het laken opzij en ze keken samen naar beneden. Haar linkse voet, die gisteren nog ongedeerd was, zag er nu ook dik en rood uit, net als de rechtse.

‘O, Gerard, wat is dit allemaal? Hoe moet ik nu opstaan?’ vroeg ze moedeloos.

‘Met zulke voeten kan er geen sprake zijn van opstaan,’ zei Gerard gedecideerd. ‘Je blijft liggen tot de dokter er is, die zal hier wel raad mee weten.’

‘Maar ik moet naar de kakstoel,’ zei ze verslagen.

‘Geen probleem, ik zal je helpen.’

Gerard tilde haar uit bed en bracht haar naar het achterkamertje waar hij haar op de houtenbalk zette boven een emmer, zodat ze haar behoefte kon doen. Daarna sloot hij de emmer af met een deksel en droeg haar terug naar de slaapkamer.

‘Waar zijn de jongens?’ wilde ze weten.

‘Alle drie de deur uit.’

‘Vandaag?’ vroeg ze domweg.

‘Het is donderdag, Sanneke. Gerrie en Johannes hebben college.’

‘En Caspar?’

‘Hij wilde naar de bibliotheek en ging met ze mee.’

Dokter Veen was lang, slank en zag er jong uit. Hij droeg een korte wambuis over een lichtgrijze vest en zijn kniebroek was met een brede strik vastgeknoopt. Een hoed en de dokterstas hield hij in zijn hand.

‘Hoe lang heeft u al last van uw voeten?’ vroeg hij nadat hij zijn spullen op een lege stoel had gelegd.

‘Dit is helemaal nieuw, dokter. Af en toe voelde ik een beetje pijn, maar dat stelde niet veel voor.’

‘Ik heb je nooit horen klagen over pijn,’ zei Gerard verbaasd.

‘Waar zat die pijn?’ vroeg dokter Veen.

‘In mijn benen, na een tijdje lopen, maar dat is toch normaal?’

‘Hoe lang is dat al gaande?’ wilde de arts weten.

‘Misschien een paar weken,’ zei ze onzeker.

De geneesheer betastte op verschillende plaatsen haar benen en voeten. Hij hield haar pols vast, legde daarna zijn hand op haar voorhoofd en constateerde dat ze geen koorts had.

‘Gisteren was alleen mijn rechtervoet opgezet, maar vanmorgen zag mijn linkervoet er ook zo uit,’ legde ze uit.

De arts keek haar een tijdje zwijgend aan.

‘Wat mankeer ik, dokter?’ vroeg ze.

‘Het komt niet vaak voor bij vrouwen, maar u lijdt aan podagra, oftewel, u heeft jichtvoeten.’

Haar oudste zoon had medicijnen moeten studeren, hij kwam veel sneller dan deze arts tot dezelfde conclusie, was de eerste gedachte die haar binnenschoot.

‘Hoe ben ik daaraan gekomen?’ vroeg ze hardop.

‘Die korte pijnaanvallen waren waarschijnlijk al signalen dat jichtstof zich in uw lichaam aan het verspreiden was. Het gif heeft zich nu in uw beide voeten geconcentreerd en we moeten voorkomen dat het zich gaat verplaatsen.’

‘Waar komt dat gif vandaan?’

‘Dat wordt in het lichaam aangemaakt door een of meerdere organen die niet optimaal werken. Heel vaak is de gal de boosdoener. Het gif komt in het bloed terecht en het lichaam probeert er van af te komen door het naar de extremen te sturen, meestal de voeten. Door de ophoping van het jichtgif ontstaat er een ontsteking en dat zorgt voor zo’n dikke, pijnlijke voet,’ legde de arts uit.

‘Hoe kan zoiets zo ineens ontstaan?’ drong ze aan.

‘Een jichtaanval komt meestal heel onverwachts, maar het blijft merkwaardig dat u het heeft gekregen, en dan ook nog aan beide voeten. We zien het vooral bij mannen die veel uren zittend doorbrengen, langdurige studies verrichten en daarnaast ook nog veel drinken en ongezond eten.’

‘Dus jij had jicht moeten krijgen, niet ik,’ zei ze wijzend naar Gerard.

‘Drinken en ongezond eten doen we allebei niet,’ refuteerde haar man.

‘Het lichaam zit vol verrassingen,’ zei de geneesheer. ‘Nu moeten we zorgen dat het gif snel uit uw lijf verdwijnt.’

‘En als dat niet lukt?’ wilde ze weten.

‘Met een goede aanpak zal dat zeker lukken. Om te beginnen is het noodzakelijk dat u de komende tijd uw voeten totale rust geeft.’

‘Moet ik in bed blijven liggen?’

‘Liggen of zitten, dat maakt niet uit, als uw voeten maar rusten.’

‘Totdat de pijn voorbij is?’

‘Ook zonder pijn adviseer ik minstens een week bedrust te houden om te voorkomen dat het giftige stof zich gaat verspreiden.’

Ze wilde protesteren, maar dokter Veen keek haar streng aan.

‘Het beste is, en dat is meer een eis dan een advies, dat u voorlopig het bed helemaal niet verlaat. Bewegen kan de jichtstoffen stimuleren om zich te gaan verplaatsen en dat moeten we zien te voorkomen. Hoe meer het gif zich in de uiterste leden concentreert, hoe sneller de genezing. Ik zal u een middel voorschrijven om de ontsteking te remmen en ook iets om de pijn te verlichten. Verder wil ik voorstellen om een speciale thee te drinken, zeer vooraanstaande dokters beweren dat het wonderen doet bij podagra.’

Dokter Veen verliet de slaapkamer en Gerard liep met hem mee. Toen hij eindelijk terugkwam, vroeg ze:

‘Wat zei hij tegen jou?’

‘Dat het belangrijk is dat je geen lichamelijke inspanning verricht, dus in bed blijft. En hij heeft de naam van de medicijnen opgeschreven die je in moet nemen.’

‘Zo’n jonge arts heeft makkelijke praatjes,’ zei ze minachtend.

‘Dokter Veen is nog jong, maar heeft een hele goede naam opgebouwd hier in Amsterdam. Hij is ook Remonstrants en ik heb het volste vertrouwen in hem, Susanna.’

‘Dan is het goed, maar waarom heb je dokter Plemp niet geroepen? Die is toch altijd onze arts geweest?’

‘Plemp is vorig jaar overleden, weet je dat niet meer?’ vroeg Gerard verbaasd.

‘Och ja, dat was ik even vergeten,’ antwoordde ze beschaamd, ‘maar ik kan toch niet de hele tijd in bed blijven liggen? Wie moet er voor de kinderen zorgen en eten op tafel zetten?’

‘We redden ons heus wel, Sanneke, maak je nou maar niet druk, alles komt goed. Wanneer komt dat buurmeisje weer helpen? Elsje heet ze toch?’

‘Elsje heeft de mazelen, ik weet niet wanneer ze terug kan komen.’

‘Maak niets uit, je blijft in bed tot je helemaal opgeknapt bent. De dokter komt morgen weer langs om te kijken hoe het gaat. En nu ga ik eerst de meisjes halen.’

Ze sribbelde niet langer tegen want ze wist dat ze met zulke voeten toch niets kon beginnen.

Cornelia en Barbara verschenen in de deuropening. Ze probeerde opgewekt te klinken:

‘Goedemorgen, lieve schatjes, kom maar verder, hoor. Hebben jullie al ontbeten?’

Gerard kwam ook weer binnen.

‘We hebben papa geholpen met het klaarmaken van het brood, ook voor mama,’ vertelde Cornelia fier.

‘Is mammië nog ziek?’ wilde Barbara weten.

‘Mama heeft nog steeds pijn,’ antwoordde Gerard. ‘Geef mama maar snel een kus, dan gaan we het ontbijt halen.’

De meisjes gehoorzaamden.

‘Zit je zo comfortabel?’ vroeg Gerard.

Ze knikte.

Haar man kwam terug met een dienblad waarop stukken boekweitbrood en plakken kaas lagen naast twee bekers melk. Hij deponeerde het op haar schoot en schoof voor zichzelf een stoel tot aan het bed. De meisjes hadden ieder een stuk brood en een bekertje in hun handen en gingen naast het bed op de vloer zitten.

‘Wat gezellig, komen jullie allemaal hier eten?’

‘Vandaag ontbijten we samen met jou,’ zei Gerard en nadat hij een hap brood door had geslikt, vroeg hij: ‘Hebben we Duivenkruid in huis?’

‘Duivenkruid? Wat is dat?’

‘Dat is de thee die jij moet drinken. Verbena Officinalis is de naam, maar het wordt ook Duivenkruid genoemd, zei dokter Veen.’

‘In het dressoir in de bijkeuken moet nog thee liggen, maar geen Duivenkruid. Moet het per se deze zijn?’

‘Ja, dokter Veen zei dat deze thee helpt bij jicht. Hij wist niet of het te vinden is op de gewone markt.’

‘Ik zal het aan Johanna vragen, zij kan het rechtstreeks in het Oost-Indisch Huis laten halen. Om het zelf te gaan kopen, al die VOC spullen zijn hartstikke duur, Gerard.’

‘Als het moet, moet het, Sanneke.’

‘Ik schrijf meteen een briefje aan Johanna.’

‘Zet de twee namen er voor de zekerheid bij, en vertel dat je per dag vijf gram van de blaadjes nodig hebt.’

‘Hoezo?’

‘Dokter Veen zei dat er vijf gram in een liter kokend water gestopt moet worden en een kwartier laten trekken. Daarna zeven en dat moet je verdeeld over een hele dag opdrinken.’

Na het ontbijt stond Gerard op.

‘Als je me nodig hebt, hoef je maar te roepen, ik zit in mijn werkkamer,’ zei hij en hij nam het dienblad en de meisjes mee.

Een betere echtgenoot had ze zich niet kunnen wensen. Gerard stond altijd klaar voor haar en liet haar in alles merken hoe veel ze voor hem betekende. Hun kennismaking stond haar nog helder voor de geest. Die had ze trouwens aan haar vader te danken. Zonder hem had ze Gerard waarschijnlijk nooit ontmoet, was ze misschien nooit getrouwd en had ze deze kinderen ook niet gehad. Haar gedachten dwaalden vaak in rare kronkels door haar hoofd, maar meestal werden ze weer snel onderbroken door haar dagelijkse bezigheden, haar man of de kinderen. Nu lag ze nutteloos in bed met enkel haar gedachten als gezelschap. Zonder weerstand te bieden, liet ze zich terugvoeren naar vroeger.

Ze was ongeveer vijf jaar oud en ging dagelijks aan de kleine tafel in de werkkamer van haar vader zitten, naast haar twee en een half jaar oudere broer Caspar, om mee te genieten van alles wat aan haar broer werd onderwezen. Redelijk kunnen schrijven, lezen en rekenen was verplichte kost voor meisjes, hadden haar ouders altijd beweerd, maar meer hoefde niet, en dat was ook de mening van haar drie oudere zussen. Haar oudste zus, Adriana, was in het huishouden altijd een grote hulp voor hun moeder geweest. Anna speelde daarnaast graag en mooi op het klavecimbel en Josina kon goed zingen. Maar zij was vooral nieuwsgierig en kon uren zitten bladeren in een boek, ook al snapte ze er toen nog niet veel van.

Haar vader was subregent geweest aan het Theologisch College in Leiden en professor aan de Academie, totdat in 1619 het bestuur van de universiteit vervangen werd door Contraremonstranten. Toen verloor hij beide banen. Dat gebeurde net een maand na de geboorte van haar broer Caspar. Om rond te komen schreef haar vader veel gedichten, maar vooral hield hij zich bezig met het geven van particuliere lessen aan studenten, waarvan er ook enkelen bij hen in huis woonden.

Omdat Caspar een jongen was kreeg hij veel onderricht. Hij moest dagelijks talen studeren, rekensommen oplossen en veel lezen. Zoveel studeren werd van haar niet verwacht en ook sterk afgeraden, maar ze wilde hetzelfde leren als haar broer en als hij bezig was met een of andere opdracht probeerde ze die zo goed mogelijk na te doen. Af en

toe wilde ze een vraag stellen, maar dat duldde haar vader niet. Dan wilde hij haar de kamer uitsturen, dus bleef ze zo stil mogelijk naast haar broer zitten, die zelf nooit over haar aanwezigheid heeft geklaagd en het best wel leuk scheen te vinden. Maar lang duurde dit niet want toen Caspar negen werd, ging hij naar de Latijnse School. Ze bleef sindsdien in haar eentje aan het tafeltje zitten en aan de kop van haar vader zeuren dat ze ook wilde studeren. Al had haar vader meermaals uitgelegd dat verdere studie alleen nut had voor jongens, kon ze niet begrijpen waarom ze als meisje niet mocht studeren.

‘Ik wil dat u mij nog veel meer dingen leert. Dat wilt u toch wel doen, papa?’

‘Ik doe het met plezier, Sanneke, maar het bezwaart me ook. Je bent leergierig, nieuwsgierig en hebt een ongekend goed geheugen. In feite ben je veel te pienter voor een meisje. Dit zal jou nog heel wat problemen opleveren in de toekomst.’

‘Hoezo problemen?’

‘Van meisjes wordt niet verwacht dat ze slim zijn. Ze mogen best kunnen lezen en een gedichtje schrijven. Mooi zingen of een instrument spelen valt ook bij iedereen in de smaak, maar verder moet een vrouw zich bezig houden met het huishouden en de opvoeding van kinderen.’

‘Maar ik vind studeren juist leuk, papa. Ik wil later ook professor worden, net als u.’

Daar moest haar vader altijd om lachen. ‘Trouwen met een man die een goed inkomen heeft, lijkt me een verstandiger idee voor later, lieve meid, maar om die te krijgen, kun je beter niet te slim en wijs zijn.’

‘Ik wil helemaal niet trouwen.’

Haar vader kwam haar uiteindelijk toch wat tegemoet, waarschijnlijk om van haar gezeur af te zijn, maar hij liet ook wel merken dat hij trots op haar was. Van haar moeder moest ze de dingen leren die bij de opvoeding van een meisje hoorden. Haar zussen konden goed naaien, borduren, koken, en zij moest dat ook kunnen, net zo goed als het zuinig omgaan met het huishoudgeld. Elke vrouw had die kennis nodig, meende haar moeder, die zelf ook wel wat studie moet hebben genoten, want ze had vaak gezien hoe haar moeder haar vader hielp met zijn werk.

Haar leergierigheid groeide met de jaren en haar vader noemde het een ‘bodemloze put’. Ze leerde Latijn, Frans en Italiaans, en las alle boeken die ze in zijn werkkamer kon vinden, zoals Aristoteles, Seneca, Horatius, Vergilius, Cicero en Ovidius. Stukken in het Grieks liet ze soms

liggen, want die taal beviel haar minder. En niet alles wat ze pakte vond ze even mooi of interessant, maar soms kon ze uren wegdromen in een boek en wilde daarna niets liever dan er met haar vader over praten.

Ondanks de complimentjes, die hij haar zo nu en dan toekende, bleef haar vader bovenal benadrukken dat het niet gunstig was voor een meisje zoveel kennis te bezitten.

‘Waarom niet?’ herhaalde ze steeds dezelfde vraag.

‘De waarde van een vrouw ligt in haar zachtheid, haar naïviteit, haar zorgzaamheid.’

‘Maar als ze daarnaast ook kan lezen en meepraten over allerlei onderwerpen, dan is haar waarde toch groter?’

‘Juist niet. Er zijn nou eenmaal mannezaken, zoals politiek, filosofie, theologie, rechten en ga zo maar door. Dat hoort bij de mannenwereld en daar kunnen vrouwen beter geen verstand van hebben. Daarnaast zijn er vrouwenzaken waar wij mannen ons beter niet mee kunnen bemoeien.’

‘En wat zijn dan die vrouwenzaken?’

‘Alles wat te maken heeft met het huishouden, met kindercare, voeding en zo.’

‘Maar daar is helemaal niets aan,’ was haar stellige mening. ‘Ik vind andere dingen veel interessanter.’

‘Als je eenmaal getrouwd bent, Sanneke, heb je niet veel meer aan die kennis. Je kunt beter dingen leren die een vrouw moet weten voor haar huwelijk.’

‘Maar ik wil niet trouwen. Ik vind trouwen helemaal niet leuk.’

‘Waarom niet? Alle meisjes willen toch graag trouwen en kinderen krijgen?’

‘Ik niet. Ik wil heel veel kennis hebben, ik wil professor worden net als u en ook heel veel mooie gedichten schrijven.’

‘Kindje, God heeft de man en de vrouw anders geschapen en daar moeten we ons in schikken. Ook al zou ik, als man zijnde, heel graag zelf een kind willen baren, kan dat niet, omdat God die taak aan de vrouw heeft geschonken. We moeten dankbaar en blij zijn voor de gave die God ons heeft toegediend.’

‘Ik ben niet blij,’ zei ze opstandig. ‘Ik was liever een jongen, dan had ik ook naar de Latijnse school gekund en naar de Academie.’ Daarna bedacht ze zich snel: ‘Ik blijf toch liever een meisje, maar ik wil ook alles doen wat jongens mogen. Ik vind het niet eerlijk dat ik niet mag studeren, alleen omdat ik geen jongen ben.’

'Het is wettelijk bepaald dat alleen jongens hoger onderwijs mogen genieten, daar kunnen we niets aan veranderen, Sanneke. Dat je nu Latijn hebt geleerd en Aristoteles leest, zal niemand kunnen waarderen. Al deze kennis, die jij zo gretig vergaart, zal er voor zorgen dat vriendinnen jou de rug toekeren en dat mannen jou ontwijken.'

'Dan moeten ze maar wegblijven.'

Ook naarmate ze ouder werd bleef de werkkamer van haar vader haar lievelingsplek in huis. Vanaf haar negende niet meer in haar geboortestad Leiden, maar in Amsterdam, waar haar vader professor werd aan het pas opgerichte Athenaeum Illustre.

Haar moeder was ongetwijfeld een grote steun voor haar vader geweest. Ze moedigde hem aan als hij het moeilijk had en ze stond altijd klaar voor hem. Toen ze in juli 1635 aan een beroerte kwam te overlijden, was haar vader troosteloos. Ongeveer een maand later schreef hij een ontroerende brief over wat zijn vrouw voor hem had betekend. Zoals het een grote dichter betaamde, maakte hij er een klein meesterwerk van, een odyssee, vol homerische vergelijkingen, door het landschap van zijn eenzaamheid, gemis en verdriet. Die brief had destijds diepe indruk op haar gemaakt.

Ze was veertien toen haar moeder overleed. Ze had nog een twee jaar jongere zus erbij gekregen, Elizabeth, en een broertje, Antonie, die amper een jaar was toen hun moeder stierf. Haar moeder had zeven kinderen achtergelaten en nadat haar vader over zijn grootste droefenis heen was, kondigde hij aan dat hij het nodig achtte om een vrouw te zoeken die het huishouden zou runnen en voor het gezin kon zorgen. Adriana had de kleine Antonie in haar armen en reageerde bijna smekend:

'Maar vader, dat is helemaal niet nodig, wij kunnen het best aan. Dat heeft u toch gezien toen moeder de eerste keer ziek werd? Toen hebben we al het werk gedaan en dat ging toch goed? En nu lukt het ons ook wel.'

Hun moeder had, een paar maanden voordat ze stierf, een plotselinge flauwte gekregen waaraan ze een gedeeltelijke verlamming over had gehouden en zich zo zwak voelde dat ze nauwelijks kon spreken. Toen hadden haar drie zussen al het werk in huis overgenomen en Adriana had zich meteen over hun broertje Antonie ontfermd, alsof het haar eigen kindje was. Beetje bij beetje begon hun moeder weer op te knappen, ze kon weer wat praten, en lopen met

behulp van een stok, totdat ze opnieuw een toeval kreeg en daaraan bezweek.

‘Vooral jij bent op een leeftijd om zelf aan trouwen te denken, Adriana, dan vind ik het teveel gevraagd om voor jouw oude vader, zussen en broertje te moeten zorgen,’ meende haar vader.

‘Maar ik denk nog niet aan trouwen, papa, en sinds de ziekte van ons moeder hebben we alles goed draaiende kunnen houden, en dat willen we blijven doen, zolang we nog hier in huis zijn.’

‘En we doen het graag, papa,’ hielp Josina haar oudste zus.

‘En we willen helemaal geen vreemde vrouw, die hier in huis de scepter komt zwaaien,’ gaf Anna duidelijk te kennen.

‘Tegen zulke vastberaden vrouwen kan ik niet op,’ had haar vader gezegd, ‘maar ik wil horen wanneer het teveel wordt voor jullie en het mag jullie eigen trouwplannen niet in de weg liggen, afgesproken?’

Niemand kon hun moeder vervangen, maar haar zussen zorgden goed voor het huishouden, terwijl zij haar best deed om haar vader zoveel mogelijk bij te staan. Ze had een mooi handschrift en maakte kopieën van brieven, gedichten, oraties en van het werk dat gepubliceerd moest worden. Haar vader had soms last van melancholische buien en vooral wanneer hij overal tegenop zag, probeerde ze hem op te beuren en een luisterend oor te bieden. Achteraf bekeken, dacht ze dat haar vader, na het overlijden van haar moeder, in haar gezelschap een soort afleiding had gevonden. Hij nam haar regelmatig mee, als hij bij vrienden op bezoek ging, en ze had het gevoel dat hij graag met haar pronkte.

Tijdens zijn studiejaren en in de periode dat hij werkloos in Leiden zat, hadden vrienden haar vader financieel gesteund. Daarom besloot hij later, toen hij het zelf beter kreeg, ook beginnende talenten te helpen. En een daarvan was de zoon van een horlogemaker uit Amsterdam, die het treurspel ‘De veinzende Torquatus’ had geschreven. Haar vader zorgde dat het stuk in de Amsterdamse Schouwburg vertoond werd en nodigde al zijn vrienden uit om te komen kijken. Ook schreef hij een lovend gedicht over de schrijver en zijn werk, en zorgde voor publicatie van het toneelstuk. Deze jongeman kwam op een ochtend met haar vader mee naar hun huis, om een boek te halen dat hem was aanbevolen. Haar vader liet hem binnen in zijn werkkamer en ging in de keuken waarschuwen dat er een gast was voor het middageten. Ze zat aan haar tafeltje een werk van haar vader te kopiëren en toen ze opkeek, stond de man met zijn rug naar haar toe.

Hij had haar niet opgemerkt, dus ze kuchte kort waarna hij meteen omdraaide.

‘Salve,’ had ze domweg gezegd.

‘Hallo... ik ben Gerard Brandt,’ zei hij. ‘En wie ben jij?’

‘Ik ben Susanna van Baerle.’

‘O, ben je een dochter van professor Barlaeus?’

‘Ik ben er eentje, ja.’

Hij boog zich naar haar toe en stak zijn hand uit. Ze pakte die en probeerde tegelijkertijd op te staan, maar verloor daarbij haar evenwicht. Zijn hand hield ze vast, waardoor ze hem meetrok tijdens haar val en beiden kwamen ze half zittend, half liggend op de stoel naast het tafeltje terecht. Ze kreeg een lachbui en hij schoot ook in de lach. Op dat moment kwam haar vader binnen.

‘Wat gebeurt hier?’ vroeg hij verbaasd. ‘Zo te zien is het niet verstandig om jou alleen te laten met een van mijn dochters, jongeman,’ probeerde haar vader streng te klinken, maar het tafereel zag er waarschijnlijk zo ridicuul uit, dat ook hij moest lachen.

Terwijl ze overeind kwamen, stammelde Gerard ongemakkelijk: ‘Er is niets gebeurd, professor... echt niet.’

Sindsdien kwam Gerard regelmatig bij hen thuis. Ze zag hoe hij vol interesse en bewondering luisterde als haar vader iets vertelde over zijn colleges of over een boek. Van beroep was Gerard horlogemaker, net als zijn vader, en hij voelde zich verplicht om zijn vader in dit vak op te volgen, maar het viel haar op hoe graag hij sprak over poëzie, filosofie, religie, toneel en andere zaken. Ook schreef hij veel, vooral gedichten.

Tussen haar en Gerard groeide een bijzondere vriendschap, ze konden soms uren praten over een onderwerp en hij stuurde haar zo nu en dan een gedichtje op. Ongeveer twee jaar na hun kennismaking deed hij zijn aanzoek, maar ze wees hem af. Ze vertelde hem heel impulsief dat ze niet met een horlogemaker wenste te trouwen. Zijn gezicht verbleekte meteen, en de verbaasde en tegelijkertijd diep gekwetste blik waarmee hij haar aankeek, trof haar zo hard dat ze prompt spijt kreeg van haar botte woorden, die ze snel probeerde te matigen:

‘Lieve Gerard, als persoon zie ik jou heel graag, ik voel grote genegenheid voor jou en ik zou best met iemand kunnen trouwen die zijn hart en ziel in de horlogemakerij had gestopt, maar je doet het enkel uit verplichting voor je vader, dat heb je me zelf verteld. Dan is het toch

zonde als jij je leven gaat verknoeien met het repareren van uurwerken? Ik persoonlijk zou het zeer op prijs stellen als je zou gaan studeren, en mijn vader zal je daarbij zeker willen steunen, want ook hij ziet in jou zoveel meer capaciteiten.'

Hij bleef haar zwijgend en verdrietig aanstaren. Ze deed opnieuw een poging om het zichtbare leed te verzachten: 'Ik zeg nu geen ja, allerliefste Gerard, maar zeker ook geen nee. Je hebt zelf gezegd dat je het jammer vindt geen studie te hebben gevolgd. Je bent nog jong, ga die droom alsnog vervullen. Ik zal niet weglopen en blijf met smart op je wachten.'

Nog steeds zwijgend pakte hij haar hand, legde er een kus op en liep zonder om te kijken weg.

'Onuitstaanbaar hoogmoedig' was het vonnis van haar zussen en ook haar vader had haar veeleisendheid afgekeurd.

'Gerard is een goede man, Susanna. Hij heeft zijn hart op de juiste plaats en het is duidelijk te zien dat hij veel om jou geeft. Als jij ook wat voor die jongeman voelt, accepteer hem dan zoals hij is, probeer hem niet te veranderen in een of ander droombeeld, want dan loop je het gevaar dat de vogel wegvliegt.'

Ze wist dat haar vader gelijk kon hebben en dat de kans bestond dat ze de vogel voorgoed had weggejaagd, maar diep in haar hart hoopte ze dat Gerard goed naar haar had geluisterd. Als het ware had ze hem alleen uitgedaagd om te gaan studeren en de geleerde, die ze in hem verscholen zag, te ontplooiën. Dat was toch ook zijn eigen droom? Hij had vaak laten blijken hoe graag hij verder had willen leren, maar zou hij het ook zo kunnen ervaren? Ze had hem waarschijnlijk wel diep gekwetst. Hadden haar zussen dan toch gelijk als ze zeiden dat ze absurde eisen had gesteld en dat Gerard er heel verstandig aan zou doen om nooit meer terug te komen? In feite was ze vier jaar ouder dan hij en ze had hem weggestuurd met een loodzware queeste. Hij zou natuurlijk heel makkelijk iemand anders kunnen vinden, die hem kon accepteren zoals hij was. Maar als hij dat deed, dan had ze ook meteen het bewijs dat hij niet goed genoeg was voor haar. Of was ze nu opnieuw hoogmoedig?

Gelukkig had ze niet lang met haar twijfels rond hoeven te lopen. De vogel was niet gevlogen, maar meteen aan de slag gegaan. In een jaar tijd leerde Gerard Latijn, Grieks en Frans, en daarna kon hij met zijn studie theologie beginnen aan het Remonstrants Seminarium in Amsterdam.

Ondertussen had ook haar leven een grote kentering ondergaan. Op veertien januari 1648 kwam haar vader heel onverwachts te overlijden. Hun huis was eigendom van het Athenaeum, dus dat moesten ze inleveren. Omdat het huwelijk van haar zus Josina met Johannes Leenaert al bijna een jaar gepland stond op negentien mei, besloten de curatoren dat ze zolang in het huis mochten blijven. Ook kregen ze twee jaar lang het traktement van hun vader uitbetaald. Haar broer Caspar, toen al vier jaar getrouwd en woonachtig in Katwijk aan zee, waar hij baljuw was, regelde daar een woning voor haar en haar zussen Anna en Elisabeth. Adriana was in 1642 getrouwd en Antonie koos toen om bij haar te gaan wonen in Rotterdam. Terwijl haar twee zussen zeer enthousiast waren om aan zee te gaan wonen, verliet zij met tegenzin de stad Amsterdam.

In Katwijk verbleef ze bijna drie jaar. Ze had er geen fijne herinneringen aan en ze was blij toen ze terug naar Amsterdam kon gaan.

Vijf jaar nadat ze Gerard had afgewezen, voor haar gevoel de langste jaren in haar leven, voltooide hij zijn studie en kon hij zich Remonstrants predikant noemen. In datzelfde jaar, het was 1652, trad ze op acht september met hem in het huwelijk. Haar Gerard had wel veel moeite moeten doen om haar zo ver te krijgen dat ze met hem ging trouwen, maar toen ze het deed, voelde ze zich de trotste bruid van de wereld en tot op heden, tweeëntwintig jaar later, had ze er nog geen moment spijt van gehad.

De eerste benoeming van Gerard was in Nieuwkoop en daarna werd hij ook naar Hoorn gestuurd, maar gelukkig lukte het om een vaste aanstelling te krijgen hier in Amsterdam.

Ze waren nog geen twee maanden getrouwd toen Gerard de pest kreeg. Waarschijnlijk werd hij besmet tijdens een van zijn huisbezoeken. Aan tafel zei hij dat hij geen eetlust had. Ze was nooit een ster in koken geweest, dus verontschuldigde zij zich voor de niet al te smakelijke maaltijd die ze op tafel had gezet. Hij onderbrak haar door te zeggen dat hij zich niet lekker voelde.

‘Wat mankeer je dan, wat scheelt eraan?’ had ze bezorgd gevraagd.

‘Mijn hoofd,’ stammelde hij, ‘ik voel me duizelig en misselijk.’

Hij wilde opstaan, maar ze moest hem ondersteunen en helpen om in bed te komen.

Toen hij leek te slapen, krabbelde ze snel iets op een papiertje en rende naar buiten, waar ze een buurjongen, die op straat speelde, bij zich riep.

‘Ga onmiddellijk naar het huis van dokter Plemp en geef hem dit briefje.’

De jongen rende weg en nog geen uur later stond de dokter bij hen in huis.

Gerard klaagde dat hij hoofdpijn had, zich moe en benauwd voelde. De arts onderzocht zijn lichaam vluchtig, maar trok al snel zijn conclusie.

‘U bent een sterke man, broeder Brandt, dus laat uw gestel de strijd aangaan met de giftige pest, die uw lichaam binnen is geslopen. Hou vooral de moed erin, ik zal u helpen hier doorheen te komen. Ik laat u nu alleen, maar kom morgenochtend terug. U moet wel beloven de komende dagen goed onder de dekens te blijven.’

Gerard knikte en sloot zijn ogen.

Ze liep met de geneesheer naar de keuken. Hij opende zijn koffertje dat vol zat met flesjes, potjes en allerlei bladeren en wortels.

‘Is het echt de pest, dokter?’ had ze met afschuw gevraagd.

Dokter Plemp knikte bevestigend en zei: ‘U kunt beter het huis verlaten voordat u ook besmet raakt.’

‘Onder geen enkel beding verlaat ik dit huis,’ had ze resoluut verklaard. ‘Ik smeed u alles te doen om mijn man te genezen en u moet mij zeggen wat ik kan doen om hem te helpen. Geef hem de beste behandeling, dokter, geld speelt geen rol. En als u ook iets weet om te voorkomen dat ik besmet raak, hoor ik het graag.’

‘Jullie hebben geen kinderen?’

‘Nee, we zijn net twee maanden getrouwd.’

‘U tekende uw briefje met Susanna Barlaeus. Bent u een dochter van wijlen Caspar Barlaeus?’

‘Ja. Mijn vader had veel vertrouwen in u en bij zijn overlijden heeft u ons ook goed geholpen, daarom liet ik u roepen.’

Ondertussen had de geneesheer twee kleine flesjes gevuld met allerlei spulletjes uit andere flessen, potjes en zakjes en gaf het aan haar.

‘Dit is een theriakmengsel dat als een sterk tegengif werkt en het lichaam helpt om de pest te verdrijven. Zorg dat uw man een flesje in één keer leegdrinkt en houd hem goed onder de dekens, ook als hij gaat zweten. Komt het zweten niet op gang, geef hem dan in de loop van de avond het tweede portie. Probeer tijdens het zweten zoveel mogelijk

met uw man te praten om hem wakker te houden, dat helpt het proces. Na vier, vijf uur flink zweten, mag hij wel slapen om bij te komen.'

'Is dit een straf van God, dokter?' vroeg ze voordat ze zich kon bedenken.

Terwijl de arts nog wat in zijn tas rommelde, schudde hij zijn hoofd: 'Ik kan het niet eens zijn met sommige predikanten die beweren dat God de pest op mensen afstuurt om ze te straffen voor hun zondig gedrag. Tijdens de schepping heeft God ook dit pestige gif geschapen, dus zo kun je het beschouwen als zijnde een straf van God, maar ik geloof niet dat Hij zich nu bezig houdt met de toepassing van het gif op individuele mensen.'

Ze knikte. 'Zo denk ik er ook over, maar is bidden dan helemaal zinloos?'

'Bidden is nooit zinloos,' beweerde dokter Plemp, 'het kan je op veel manieren helpen, maar alleen bidden bij ziekte, zonder de nodige behandeling, is meestal niet voldoende.'

Hij overhandigde haar een pijp en een zakje tabak.

'Ik raad u aan om steeds een pijp te roken, nadat u bij uw man bent geweest. Ik heb goede ervaringen met deze vorm van bescherming. En dit is de wortel van het zonnekruid in poedervorm, die kunt u mengen met wat suiker, als u dat in huis heeft, maar liever niet met honing. Wegspoelen met slap bier of bronwater is toegestaan. Dat is voorlopig genoeg om uzelf te beschermen.'

Hij sloot het koffertje. 'U kunt beter niet de deur uitgaan en geen bezoek ontvangen, maar heeft u iemand die wat boodschappen voor u zou kunnen doen?'

'Dat valt te regelen.'

'Dan heb ik hier een lijstje van wat u in huis moet halen. Ik kom morgenochtend terug om te kijken hoe het met de zieke gaat.'

Toen de arts weg was gaf ze Gerard het flesje te drinken.

'Volgens dokter Plemp word je hier snel beter van,' zei ze toen hij haar even aankeek. Ze trok de dekens goed om hem heen en liet hem slapen.

Terug in de keuken stak ze de pijp aan en ging aan de keukentafel zitten. Ze schreef een briefje aan de collega van Gerard, Johannes Loeding, ze waarschuwde haar zus Adriana dat ze die week niet langs moest komen, zoals ze hadden afgesproken, en ze stuurde het lijstje van dokter Plemp naar haar vriendin Johanna van der Hoeve, met de vraag of ze alles zo snel mogelijk bij haar wilde laten bezorgen. Ze wist zeker

dat ze op Johanna kon rekenen. Ook schreef ze naar haar schoonvader, al wilde die man niets van haar weten, omdat hij haar de schuld gaf dat zijn zoon hem niet zou gaan opvolgen als horlogemaker. Ze vertelde hem dat Gerard zwaar ziek in bed lag, maar dat hij goed behandeld werd door een van de beste artsen in Amsterdam, die goede hoop had dat Gerard wel zou reageren op zijn behandeling. Omdat haar man geen bezoek mocht ontvangen, beloofde ze hem op de hoogte te houden.

Toen ze de buurjongen de opdracht had gegeven de brieven naar de dichtstbijzijnde koerier te brengen, ging ze weer bij Gerard kijken, die nog steeds goed onder de dekens lag te slapen, maar zweten deed hij niet. Terug in de keuken pakte ze de pijp weer op en nam ook een paar slokjes van de zonnekruid, wat ze heel vies vond smaken. Ze wilde vooral niet denken aan wat er kon gebeuren. Ze smeekte voor de genezing van haar Gerard, voelde zich schuldig en vervuld met spijt dat ze hem vijf jaar had laten wachten voordat ze met hem trouwde. Ze merkte dat ze op punt stond in tranen uit te barsten, dus legde ze de pijp neer en begon de keuken op te ruimen. Alles wat ze in handen nam, noemde ze hardop om haar bange gedachten te verjagen. Toen ze klaar was, ging ze opnieuw naar de slaapkamer. Gerard lag stil, maar sliep niet meer. Het was inmiddels bijna avond en ze besloot hem het tweede flesje theriak te geven. Deze keer bleef ze bij hem zitten en na een tijdje begon hij flink te zweten. Ze praatte met hem om hem wakker te houden, maar hij bleef urenlang zweten en ze wist niet meer wat ze moest vertellen. Ze rende snel naar zijn werkkamer en pakte daar een willekeurig boek en begon daaruit hard voor te lezen. Als hij toch dreigde in slaap te vallen, schudde ze hem weer wakker. In de vroege ochtend was het zweten over en hij voelde zich iets minder benauwd.

De spullen, die ze via Johanna had laten bestellen, kwamen al vroeg in de ochtend aan en even later arriveerde ook dokter Plemp. Gerard klaagde over pijn onder zijn arm. Daar zat een flinke zwelling.

‘Uw lichaam doet zijn werk goed, broeder. Het vele zweten vannacht heeft het gif naar de opperhuid geleid en, als alles goed blijft gaan, zal het via de karbonkel in uw oksel naar buiten stromen.’

‘Dus ik ga niet dood, dokter?’

‘Als het aan mij ligt niet,’ lachte de arts. ‘Maar we zijn er nog lang niet. U moet veel geduld hebben en we mogen geen verkeerde beslissingen nemen, dan zal alles goed komen.’

Foute keuzes waren, volgens dokter Plemp, het verschonen van beddengoed en van nachtkleding, en het luchten van de slaapkamer.

Ondanks de sterke zweetlucht, mocht niets gereinigd worden in het vertrek waar de zieke verbleef. Ook het braken of het krijgen van diarree konden fatale gevolgen hebben.

Meteen die dag en de dagen daarna kwamen er brieven binnen van collega's van Gerard. Ze besloot die niet voor te lezen want, naast de welgemeende beterschapswensen, die ze wel aan hem doorgaf, waren de brieven gevuld met trieste mededelingen over de vele broeders die al aan de pest waren bezweken. Dat slechte nieuws wilde ze haar man voorlopig besparen.

Ze zette zich helemaal in voor het herstel van Gerard. Tegen de dorst kreeg hij slokjes zuiver bronwater met een beetje citroensap en, om de ontlasting zo lang mogelijk vast te houden, moest hij een stroopje innemen. In de middag gaf ze hem wat kippensoep, die met citrusfruit was bereid, en als hij wilde, mocht hij kleine stukjes van een bolus eten, die ze volgens een recept van dokter Plemp had klaargemaakt. Gerard kreeg nog een karbonkel, in zijn lies. Op beide gezwellen legde ze een doekje doorweekt in een papje, die ze ook volgens de aanwijzingen van de arts had bereid. De volgende nachten werd het zweten weer opgewekt en dat lukte goed, zodat hij zich, op de vierde ochtend, al veel minder beroerd voelde. In de middag van de zesde dag kon de arts het zwarte kooltje, in het midden van de eerste karbonkel, uittrekken en hetzelfde gebeurde met de tweede puist op de zevende dag. De zwellingen verdwenen geleidelijk en, God zij dank, kreeg Gerard zijn oude gezondheid terug.

In de tweeëntwintig jaar dat ze nu samen waren, hadden ze...

Stappen in de gang onderbraken haar gedachtegang. Gerard kwam binnen.

'Heb je wat kunnen rusten, Sanneke? Kan ik iets voor je doen?'

'Gerard, ik wordt stapelgek van het niets doen. Ik doe geen oog dicht en lig maar te malen. Dat hou ik geen dag vol, laat staan langer.'

'Maar lieverd, het kan niet anders. Je hebt toch gehoord dat dokter Veen uitlegde hoe gevaarlijk bewegen kan zijn.'

'Ik beweeg ook niet, maar geef me minstens iets te lezen.'

'Dat lijkt me geen probleem. Wat wil je hebben?'

'Maak niet uit. Waar ben jij trouwens mee bezig?'

Gerard pakte een stoel en ging naast het bed zitten.

‘Met van alles en nog wat. De biografie van P.C. Hooft eist veel werk, merk ik. Arnout vindt steeds nieuw materiaal over zijn vader en dat moet ik allemaal selecteren en ordenen.’

‘En de biografie van Vondel, heb je daar alles al voor?’

‘Nog lang niet, maar ik wil eerst de opdracht van Arnout afmaken.’

‘Is het derde deel van de Historie der Reformatie al af?’

‘Sanneke toch, het tweede deel is net bij de drukker. Het derde is nog maar een concept en moet nog flink aangevuld worden.’

‘Mag ik alvast lezen wat je al klaar hebt?’

‘Als je er maar niets aan gaat veranderen, ook al is het nog maar klad. Beloof je dat?’

‘Ben je nog steeds boos over de brieven van mijn vader?’

‘Boos niet, maar je hebt wel delen van brieven totaal onleesbaar gemaakt en flink geknoeid met de datums. En dat zonder eerst met mij te overleggen,’ klaagde Gerard.

‘Ik vond dat niet alles wat mijn vader geschreven had openbaar gemaakt hoefde te worden, en van sommige brieven klopte de datum gewoon niet.’

‘En zijn biografie mag ik nog steeds niet schrijven?’

‘Zijn gedichten en brieven zijn al door jou gepubliceerd, dat is toch het belangrijkste?’

‘Een biografie is toch anders, Susanna.’

‘Ik vraag me af wat mijn zus Anna zou zeggen als je met een biografie van onze vader tevoorschijn komt.’

‘Hoezo?’ vroeg Gerard.

‘Haar reactie op het publiceren van zijn brieven was behoorlijk fel, weet je dat niet meer?’

‘Ik weet nog wel dat Jan commentaar uitte op de manier hoe ik dat deed, maar niet van je zus.’

‘Volgens mij zat Anna achter de woorden van haar man. Wat kan Jan het schelen dat jij het anders doet dan Barlaeus het deed? De kritiek was toch dat jij geld wilde verdienen met het werk van je schoonvader, terwijl Barlaeus alles zelf betaalde en aan iedereen cadeau gaf, ook al had hij het financieel niet breed? Ik weet zeker dat zoiets afkomstig is van mijn zus en dat zij haar man aangespoord heeft om het zo te schrijven.’

‘Ik vind het nogal vergezocht, maar ook al heb je gelijk en ze zouden weer kritiek uiten op een biografie van Barlaeus, ik vind het nog steeds de moeite waard om die te schrijven.’

'Je hebt het voorlopig druk genoeg met andere dingen, lijkt mij.'
Gerard zuchtte. 'Tegen jouw eigenwijsheid kan ik niet op, ook niet nu je ziek bent.'

'Mijn hoofd is niet ziek,' stribbelde ze tegen.

'Gelukkig niet.'

Ze wist dat ze eigenwijs kon zijn en dat ze het leven van Gerard niet altijd makkelijk maakte, terwijl hij al haar grillen voor lief nam.

'Nu dat ik toch nolens volens in bed moet blijven, zal ik er nog eens rustig over nadenken, is dat goed?' probeerde ze hem iets tegemoet te komen.

'Uitstekend, Sanneke.' Hij stond op. 'Kom, ik zal je helpen. De jongens zijn zo thuis en dan gaan we eten.'

'Wie heeft er gekookt?'

Ze kreeg geen antwoord.